הלכות כבוד רבו ותלמידי חכמים

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן רמב, רמד – מהלכות כבוד רבו ותלמידי חכמים

א דין תלמיד חכם נוהג גם בזמן הזה לרוב הענינים, ולכן גם בזמן הזה הרואה תלמיד חכם גדול, המופלג בתורה וביראת ה׳ ומורה הוראות בישראל, יש לברך עליו בשם ומלכות ״שחלק מחכמתו ליראיו״. וחייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר משל אביו. ומצות עשה לקום מפני כל חכם, אפי׳ אינו זקן, ואפי׳ **אינו רבו**. [יחוה דעת ח״ד סי׳ טז עמ׳ עט. וח״ה סי׳ סא].

ב תלמיד חכם שמחל על כבודו, כבודו מחול. בין שהוא גדול הדור, בין שהוא סתם חכם, תורה דיליה היא, ויכול למחול. אבל על בזיונו אינו רשאי למחול.

ג מותר לבקש מתלמיד חכם לגמול לו חסד, להושיט לו איזה חפץ, או למסור לחבירו איזה חפץ, וכיוצא בזה. ובלבד שלא יגרום לו בכך לביטול תורה.

ד תלמיד חכם שיודע לנגן בכינור, וכדומה, יש אומרים שמותר לו לנגן ולתופף לפני חתן וכלה, הן בהליכתן לחופה, והן במשתה של מצוה, ואין בזה משום איסור לבזות את עצמו מפני כבוד תורתו. שבכל עניני מצוה, אין בזה משום ביזוי כבוד התורה, וכמו שראינו כמה מחכמי ישראל שהיו עושים סוכתם ברבים לפני חג הסוכות. ויש אומרים שאם הדבר יגרום לזלזול בתלמידי חכמים, אין להקל בזה. ויעשה שאלת חכם. ועל כל פנים תלמיד חכם שיודע לעשות מלאכה, או לעסוק במשא ומתן, יש ליעץ לו ללמוד תורה כל היום, ולקבל משכורת מהכולל או מהישיבה, או ממחזיק פרטי, שזה עדיף יותר, לאין ערוך, מאשר לעסוק במלאכה או משא ומתן, וללמוד כמה שעות ביום. ואף אם המשכורת מספיקה לו בדוחק, כבר הבטיחו חז״ל, שכל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. והבוטח בה׳ חסד יסובבנו. [יביע אומר חלק ז׳ חלק יורה דעה סימן יז].

ה פרנסי עיר החפצים לבחור רב לעיר, וכמה מבעלי הבתים שהם מראשי השלטון לוחצים בכל הדרכים על פרנסי העיר להפסיק את הליכי הבחירות לגמרי, בגלל שהמועמדים אשר הסיכויים שלהם להבחר, למרות גדולתם בתורה וביראת ה׳ טהורה, אין השקפת עולמם תואמת לאותם ראשי השלטון, אין לפרנסי העיר להכנע לדרישותיהם ועליהם להמשיך בהליכי הבחירות עד לבחירת רב העיר. כי מינוי רב עיר תלמיד חכם טומן בחובו הצלה גדולה רוחנית בכל הנדרש בעניני מקואות וכשרות ונישואין ושאר עניני הדת, ולפי דעת רבותינו האחרונים מצות מינוי רב לעיר עולה על מצות פדיון שבויים, ולכן על הפרנסים להאבק בכל עוז ותעצומות נגד המפריעים להם במשימה קדושה זו. ואין ספק שבסייעתא דשמיא יעשו ויצליחו, כמאמר חז״ל הבא להטהר מסייעים בידו. [יביע אומר חלק ז׳ חלק יורה דעה סימן יח].

ו רב ראשי שנבחר למשרתו לחמש שנים, ולאחר מכן צריך לערוך בחירות חדשות, חכם אחר רשאי להתמודד כנגדו למשרה זו, ואין בזה משום מעלין בקודש ואין מורידין. והוא שהדבר על דעת הרבנים הגדולים שבעיר, ונציגי רוב הצבור הרוצים בהחלפת הרב הראשי, שאז רשאים הם לעשות כן, וגם החכם האחר יוכל להתמודד כנגדו. [יביע אומר חלק ט׳ חושן משפט סימן ט עמוד תמ].

ז תלמיד חכם שנידה על תנאי, צריך הפרה.

ח תלמיד חבר מותר מדינא לקרוא לרבו שאין רוב חכמתו הימנו ״בשמו״, בלי תואר ״הרב פלוני״, ומכל מקום בזמן הזה שסתם תלמיד חכם נקרא בתואר ״רב״ ונתרבו התוארים מאד, אין לתלמיד חבר לקרוא לרבו בשמו בלי שום תואר, ואפילו שלא בפניו. [יבי״א חלק א׳ חלק יורה דעה סימן יח]

ט מותר לקרוא לרבו המובהק שלא בפניו ״הרב פלוני״ או ״חכם פלוני״. ומכל מקום יש להחמיר בפניו ולקראו בתואר הרב ״רבי״ פלוני, לקבל מרותו ורבנותו עליו, שהרי אפילו בתואר ״רבי״, רבו הפוסקים המחמירים בפניו. [יביע אומר חלק א׳ חיו״ד סימן יח אות י״ב]

י מותר לקרוא לרבו בשם המשפחה, וכן לרבנים מפורסמים, כגון הרב אזולאי, (על מרן החיד״א), והרב אלגאזי (על המהרי״ט אלגאזי), וכיוצא בזה. [יבי״א חלק א יו״ד סימן יח סקי״ג]

יא הקם מפני זקן, או מפני תלמיד חכם, צריך לעמוד על עמדו לכבודם כל זמן שהזקן או התלמיד חכם עומד, או עד לאחר שעבר מכנגד פניו ד׳ אמות.

יב היושב באוטובוס ונכנס תלמיד חכם או זקן, והגיע סמוך אליו, תוך ד׳ אמותיו (כשני מטר) והוצרך לעמוד בפניו כפי הדין, והחכם או הזקן נשארו עומדים תוך ד׳ אמותיו, מאחר ואין מקום פנוי באוטובוס, צריך לתת לו את מקומו לשבת, ואינו רשאי לשבת כל זמן שהתלמיד חכם או הזקן נשארים עומדים. (ובאביו וברבו חייב לעמוד כמלא עיניו). ואם הוא חולה או נכה ח״ו שאינו יכול לעמוד באוטובוס, אנוס רחמנא פטריה. וכן אם החכם או הזקן עומדים במרחק יותר מארבע אמות מהיושב, (שהוא אדם בריא) ראוי לו לנהוג בזה לפנים משורת הדין ולפנות לו את מקומו לשבת באוטובוס, שיש בזה גם כן מצות גמילות חסדים, ובפרט אם הוא בן תורה, שראוי לו לקיים דברי חז״ל שיהא שם שמים מתאהב על ידך. וכמו כן ראוי ונכון מאד לקום מפני אשה הנמצאת בחודשי הריונה, כשאין לה מקום לשבת באוטובוס, שיש בזה גם משום מצות גמילות חסדים, ובפרט בן ישיבה יעשה כן. [יחוה דעת חלק ג׳ סימן עא עמוד רכו].

יג נאמר בתורה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ופירשו חז"ל, "שיבה" זה שהוא זקן בשנים, וכמו ששנינו במשנה: "בן שבעים לשיבה". "זקן" זה שקנה חכמה, דהיינו תלמיד חכם, שאפילו הוא צעיר חייבים לקום קימה, מלא קומה, כדי להדר את פניו. והיא מצות עשה מן התורה.

יד מצות קימה מפני "שיבה" (זקן בשנים), היא מגיל שבעים שנה ומעלה, כי העיקר בזה כדברי הש"ס והפוסקים. והמחמיר לקום מפני זקן בן 60 שנה כדברי האר"י ז"ל, תבא עליו ברכה. [יבי"א ח"ג חיו"ד סי' יג. ובחו"ט חיו"ד סי' יג עמוד רצב, וביחוה דעת ח"ג (סי' ע), שהעיקר כדברי הגמ' והפוסקים שחיוב הקימה לפני שיבה, הוא בזקן בן שבעים שנה, ולא כהמקובלים שכתבו שזהו מבן ששים ומעלה. ודלא כמי שחלק בזה. ושם הובאו דברי גדולי האחרונים שבכל מקום שיש מחלוקת בין הפוסקים והמקובלים הלכה כהפוסקים].

טו גם מי שיושב בבית הכנסת ועוסק בקריאת שמע וברכותיה, או בפסוקי דזמרה, חייב לעמוד מלא קומתו מפני זקן בן שבעים שנה, או מפני תלמיד חכם שהגיע להוראה, ואף על פי שאין חולקים כבוד לתלמיד חכם במקום הרב, מכל מקום במקום שרבו חולק לו כבוד, שפיר דמי. וכאן הקדוש ברוך הוא עצמו ציונו לקום מפני שיבה או חכם. ואין לומר בזה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, הואיל ויכול לקיים שתיהן, בלי שום טירדא. וכן הוא הדין למי שמברך ברהמ"ז, ורואה זקן או חכם שעוברים בתוך ארבע אמותיו, צריך לקום מפניהם לכבודם, אף על פי שברכת המזון דינה כדין תפלת שמנה עשרה. והזהיר במצוה זו לקום מפני זקנים וחכמים ורבותיו, זוכה לאריכות ימים, ותלמודו מתקיים בידו.

טז מי שהוא זקן בשנים, ואין ידוע לנו אם הגיע לגיל שבעים שנה, צריך לעמוד מפניו מספק, שספק תורה להחמיר. ומכל מקום בספק אם הוא בן ששים אין צריך להחמיר. וכן לגבי תלמיד חכם שספק אם הגיע להוראה הבקי ברוב התלמוד, בדברים הנוהגים למעשה ובעניני אבן העזר וחושן משפט, או לא, ספק דאורייתא לחומרא, וצריך לעמוד מפניו. אבל אם הוא אברך הלומד בכולל, ואינו יודע לפסוק הלכה, אין צריך לעמוד מפניו.

יז חייבים לעמוד מלא קומה לזקן בשנים, ודלא כהאומרים דסגי בהידור בעלמא, וכמו כן חייבים לעמוד מלא קומה מפני תלמיד חכם, ולא סגי בהידור. [יביע אומר חלק ג' חלק יורה דעה סימן יג אות ד'. יחוה דעת חלק ו' סימן נא עמוד רע]

יח הנמצא בבית מרחץ, ועבר לפניו זקן או תלמיד חכם, אין צריך לקום מפניו, שכיון שחיוב הקימה מפניהם הוא משום הידור, בבית מרחץ אין הידור, אבל בשאר מצוות אפשר לקיים גם בבית מרחץ, בשעת הדחק, וכן כשעבר לפניו אביו או רבו מובהק, יש אומרים שחייב לעמוד מפניהם גם בבית המרחץ מפני מורא. וכן עיקר. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם מהדו"ק כרך א' עמוד תא].

יט מצוה לקום מפני אשת חבר, ואפילו אחר מות בעלה מצוה לקום מפניה, ולכבדה. ויש אומרים שאשת חבר שדינה כחבר, אין זה אלא מדרבנן, ולפיכך כל שמסופק אם היא אשת חבר, אזלינן לקולא. ויש אומרים שבחיי בעלה הוא מהתורה, ואחר פטירתו מדרבנן.

כ מצוה לקום מפני אשה חכמה בחכמת התורה, וכן מפני אשה זקנה בגיל שבעים שנה, ומצוה זו נוהגת גם בנשים. ובודאי שיש מצוה וחובה על תלמידה לקום מפני מורתה, שלמדה תורה מפיה, ואסור לה לקרוא את מורתה מחנכתה בשמה הפרטי, אפילו בתוספת תואר "הגברת", אלא בתוספת תואר "מורתי". וכשהמורה נכנסת לאוטובוס, והתלמידה יושבת, צריכה לקום מפניה, ואם אין מקום פנוי לישיבה, עליה לתת לה את מקומה לשבת. וכן הדין לגבי אשה חכמה או זקנה בת שבעים שנה ומעלה, כשם שצריך לעשות כן מפני זקן או תלמיד חכם. וכל שכן שיש לכבד אשה חכמה שפועלת ישועות, ומשפיעה ומדריכה את הנשים בטהרת המשפחה ושבת וכשרות, ששכרה הרבה מאד, ולכן מצוה לעודדה ולכבדה כראוי, שממנה יראו וכן יעשו. [יחוה דעת ח"ג סי' עב עמוד רל].

כא תלמיד חכם או זקן שנכנסו לבית הכנסת, אין לו לקום מפניהם מיד בכניסתם, ולדון את כל הבית כארבע אמות, אלא עד שיכנסו בתוך ד' אמותיו, שאז יש חיוב גם בזמן הזה לעמוד מלא קומה מפני תלמיד חכם וזקן. אבל אביו או רבו מובהק שנכנסו לבית הכנסת, מיד צריך לקום מפניהם, מפני שחובת קימה מפניהם הוא כמלא עיניו. [יבי"א ח"ד חיו"ד סי' טז]

כב תלמיד חכם או זקן העובר לפני הצבור, יותר נכון להקיף שלא לעבור סמוך להם בתוך ד' אמות, כדי שלא להטריח הציבור לעמוד מפניו, ולא אמרינן שאדרבה נכון לעבור על ידם לזכותם במצות קימה מפני שיבה ומפני כבוד התורה, ואף לגבי רב ותלמיד אמרינן מאן דמקיף חיי, ואין הבדל בזה בין אם הציבור הם זקנים או צעירים, או אם הצבור יושב על גבי קרקע או יושב על גבי כסאות וספסלים, שבכל האופנים נכון להקיף שלא להטריחם לקום מפניו. [ילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם דין מורא, יבי"א ח"ד חיו"ד סימן יז]

כג מה שנוהגים כשבא אדם גדול בתורה לביקור במוסד תורני, או למקום מסויים, שמקבילים את פניו בשירה ובזמרה בפסוק: "שאו שערים ראשיכם וכו'", יש להם על מה שיסמוכו, והנח להם לישראל, דרחמנא לבא בעי, ואין להקפיד על כך כשעושים כן לתלמידי חכמים, וכ"ש לגדולי הדור, ובפרט שמיד מפרשים בשירתם: "מי הוא זה מלך הכבוד, ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה". אף שכופלים הדברים. [יחוה דעת ח"ג סי' עג עמו' רלא].

כד מותר לומר "ספר זה טוב הוא", או "שמועה זו נאה". כשאינו מסיים "ושמועה זו אינה נאה". ובלבד שלא יתכוין לפגוע בשמועות אחרות, וכל זה כשאינו חולק בדין על ההלכה ההיא שעוסק בה, אבל כשעוסק בדין ההוא, וסובר שיש לחלוק עליו רשאי לומר גם כן שמועה זו אינה נאה. והכל לשם

שמים, בענוה ובהכנעה. [יבי״א חלק ב׳ יו״ד סימן טז]

כה מותר לחלוק על איזה ספר, או על איזה סברא של תלמיד חכם, אפי׳ כשמטיח נגדו דברים קשים כגידים, והכל לשם שמים, שלא ימשכו אחר הלכה מוטעית. [יבי״א שם טז אות ה]

כו תלמיד חכם הראוי להוראה, מותר לו לחלוק על רבו באיזה פסק והוראה, וכמובן אם יש לו ראיות הכרחיות והוכחות לכך. וכמו שמצינו בתלמוד במקומות רבים שרבינו הקדוש חולק על אביו ורבו רשב״ג. ואביי חולק על רבה שהיה רבו המובהק, ורבא חולק על רב יוסף שהיה רבו המובהק. (ע׳ מהרש״א הוריות יד.). וכן הוא בכל הפוסקים, כי זו דרכה של תורה. ומיהו דוקא שלא בפניו, אבל בפניו לא יסתור דבריו. [ילקו״י על כיבוד או״א דין מורא אב].

כז ומה שמצינו לרבי שמעון שהיה חולק על רבו המובהק רבי עקיבא, ומסיים עוד, ״ונראים דברי מדבריו״, נראה שזה היה שלא בפניו. וגם זה לא הותר אלא כשאומר דעתו בדרך ״ענוה״, ולא בדרך ״ניצוח״, וקמי שמיא גליא. והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. כמו שיש בדורינו מצעירי הצאן שגבה לבם וחולקים מסברת הכרס על גדולי הדור, במיעוט דרך ארץ, שהם בכלל תלמיד המבעט ברבותיו.

כח אף על פי שאסור להורות הוראה בפני רבו, ואיסור חמור הוא, עד שאמרו (עירובין סג.) שהמורה הוראה בפני רבו, חייב מיתה, ותלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו ולא השלים שנתו. (וע״ע בברכות לא:). מכל מקום הלכה שהיא מפורשת בספרי הפוסקים, אינה נקראת הוראה, ומותר להורות הוראה כזאת אפי׳ ללא נטילת רשות מרבו.

כט כל דין שנפסק להלכה בדברי מרן השלחן ערוך, שקבלנו הוראותיו בין להקל בין להחמיר, יכול התלמיד להורות לאחרים, אפילו ללא נטילת רשות מרבו. ואפילו אם הרמ״א והאחרונים חולקים על מרן, אנו פוסקים כדעת מרן אפילו להקל, שכבר קבלנו הוראותיו להיותו מרא דאתרא, ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו. וכבר אמרו על זה, לכו אל יוסף (מרן רבי יוסף קארו), אשר יאמר לכם תעשו. וכל הפורש מדבריו כפורש מן החיים. ותלמיד חכם רשאי להורות לעצמו ולבני ביתו, אפילו דברים שאינם מבוארים בפסקי מרן השלחן ערוך. ואין בזה משום מורה הלכה בפני רבו.

ל גר צדק צריך לנהוג בכל הדברים כפסקי מרן השלחן ערוך שהיה מרא דאתרא בארץ ישראל, כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים, ואין הבדל בין גר צדק שהגיע ממדינות אירופא לגר צדק שהגיע ממדינות במזרח התיכון. [יחוה דעת חלק ה׳ סימן לג עמוד קנח].

לא עוון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן ח״ו, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל כי דבר ה׳ בזה. ויש להזהר בזה מאד.